Stockholms stad

Kortutbildades utmaningar och behov

En förstudie från Vuxenutbildning Stockholm
oktober 2026

Dnr: AMF 2026/712
Utgivningsdatum: oktober 2026
Ansvarig förvaltning: Arbetsmarknadsförvaltningen
Kontaktperson: Cecilia Eliaeson och Camilla Berner

Sammanfattning

Förstudien har genomförts av Vuxenutbildning Stockholm under perioden september 2025 till augusti 2026 för att öka kunskapen om kortutbildades utmaningar och behov inom sfi och yrkesutbildning. Målgruppen utgörs främst av personer med mycket kort eller ingen tidigare skolbakgrund, vilka ofta möter betydande hinder i form av låg litteracitet, begränsad studievana, svaga språkkunskaper och svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

Förstudien visar att många av målgruppens utmaningar är välkända sedan länge och att tidigare utvecklingsinsatser identifierat liknande framgångsfaktorer. Samtidigt kvarstår stora hinder, särskilt i övergången mellan sfi, yrkesutbildning och arbete. Arbetsmarknaden ställer allt högre krav på både gymnasial kompetens och funktionella språkkunskaper, medan befintliga utbildningsvägar ofta förutsätter förkunskaper som målgruppen ännu inte hunnit utveckla.

Förstudien pekar på att undervisningen behöver utgå från forskning om lärande, minne och litteracitetsutveckling. Tydlig struktur, repetition, visuellt stöd, språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt samt tillgängliga lärmiljöer är särskilt viktiga framgångsfaktorer. Modersmålsstöd och en medveten användning av elevernas flerspråkiga resurser bedöms också stärka lärandet enligt underlagen.

För yrkesutbildning framhålls integrering av språk- och yrkeslärande, praktiknära utbildning, engagerade handledare och nära samverkan mellan utbildningsanordnare och arbetsgivare som avgörande för etablering på arbetsmarknaden.

Förstudiens huvudsakliga slutsats är att utvecklingsarbetet behöver fokusera på att skapa en sammanhängande utbildningskedja där språkutveckling, litteracitetsutveckling och yrkeskompetens utvecklas parallellt. Detta kräver både pedagogisk utveckling och långsiktig samverkan mellan sfi, yrkesutbildning, arbetsgivare och andra berörda aktörer för att skapa hållbara vägar till arbete och egen försörjning.

Förstudien utgör ett underlag för fortsatt utvecklingsarbetet, bland annat inför en ansökan om ett genomförandeprojekt inom ramen för ESF+ under kommande år.

Innehåll

1. Introduktion 5
2. Bakgrund 6
3. Syfte, mål och avgränsningar 8
4. Problem och behovsanalys 9
4.1 Övergripande problembild 9
4.2 Problem- och behovsbild yrkesutbildning 11
4.3 Omvärldsfaktorer 13
5. Befintlig kunskap om målgruppen 15
5.1 Statistik 15
5.2 Tidigare kunskaper om att utforma utbildning för målgruppen 17
6. Arbetssätt och metoder 21
7. Horisontella principer 22
8. Resultat och analys: Undervisning och lärande 23
8.1 Kognitionsvetenskap, hjärnan och lärande 23
8.2 Lärmiljön och stöttning 25
8.3 Litteracitetsutveckling 28
8.4 Analys 31
9. Resultat och analys: Yrkesutbildning 36
9.1 Framgångsfaktorer 36
9.2 Analys 38
10. Slutsatser 41
10.1 Utgå från målgruppens förutsättningar 42
10.2 Stöttning för lärande 42
10.3 Samverkan och organisatoriska förutsättningar 43
11. Rekommendationer till ett genomförandeprojekt 44
12. Bilagor 46
Referenser 47

1. Introduktion

Mellan september 2025 och augusti 2026 har arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholms stad genomfört en förstudie inom vuxenutbildningen med fokus på kortutbildades utmaningar och behov. Förstudien var finansierad av Svenska ESF-rådet och detta är förstudiens slutrapport.

Förstudien har genomförts eftersom Stockholms stad har identifierat en växande och långvarig etableringsutmaning inom vuxenutbildningen för personer med kort eller ingen tidigare utbildningsbakgrund. Dagens kunskapsintensiva och professionaliserade samhälle är inte anpassat efter den målgruppen. Dessutom har en stor andel av målgruppen varit arbetslösa i över tolv månader. Behovet av ett fördjupat kunskapsunderlag är därför stort.

Staden betraktar målgruppen som prioriterad eftersom många av personer med kort tidigare skolbakgrund riskerar ett bestående utanförskap om inte insatser som leder till egen försörjning finns tillgängliga för målgruppen. Stockholms stad som huvudman för sfi har ett särskilt ansvar att utveckla utbildning och stödstrukturer som bättre möter elevernas behov. Det blir extra viktigt med tanke på den införda tidsgränsen på tre år för rätt till studier på sfi, en tidsram som i praktiken inte räcker för de flesta elever i målgruppen för att slutföra sin sfi-utbildning.

Målgruppen är fortsatt central för stadens arbete eftersom deras etablering påverkar individers självförsörjning, familjers livsvillkor och regionens långsiktiga kompetensförsörjning. Tidigare studier visar att kortutbildade – särskilt kvinnor – möter betydande hinder kopplade till språk, hälsa, diskriminering och brist på anpassade vägar vidare efter sfi. En stärkt etablering är också avgörande för att nå målen om minskad ojämlikhet och ökad sysselsättning.

Sammanfattningsvis vill förstudien bidra till att skapa ett aktuellt, evidensbaserat underlag som möjliggör mer träffsäkra och hållbara insatser inom vuxenutbildningen för målgruppen.

2. Bakgrund

Vuxenutbildningens generella uppdrag är att erbjuda flexibla och individanpassade utbildningsvägar som stärker vuxnas möjligheter till egen försörjning och livslångt lärande. Verksamheten ska ge vuxna möjlighet att komplettera eller påbörja grundläggande och gymnasiala studier, utveckla språklig och digital kompetens samt ta del av arbetsmarknadsrelevanta utbildningar. Uppdraget omfattar även att säkerställa likvärdighet, kvalitet och tillgänglighet i utbildningen, i enlighet med läroplanen för vuxenutbildning (Läroplan för vuxenutbildningen: Skolverket, 2026).

Vuxenutbildningen i Stockholm är organiserad inom arbetsmarknadsförvaltningen och omfattar kommunal vuxenutbildning (komvux) på grundläggande och gymnasial nivå, komvux som utbildning i svenska för invandrare (sfi), komvux som anpassad utbildning på grundläggande och gymnasial nivå samt yrkeshögskoleutbildningar. Ett av de prioriterade målen är att fler stockholmare ska påbörja studier för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden och därigenom öka sin möjlighet till egen försörjning. Detta kopplas direkt till stadens vision *Möjligheternas Stockholm*, där utbildning ses som en nyckel till både social och ekonomisk hållbarhet (Stockholms stad, 2026).

Stockholms stads vuxenutbildning har ett tydligt och strategiskt uppdrag inom kommunens övergripande arbete med kompetensförsörjning på både kort och lång sikt. Uppdraget innebär att utbilda stadens invånare och rusta dem med den kompetens som arbetsgivarna i regionen efterfrågar och behöver. Utbildningsutbudet utvecklas därför kontinuerligt i nära dialog med branscherna. Detta sker bland annat genom samverkan kring APL-platser, medverkan i yrkesråd, och partnerskap med arbetsgivare.

Komvux som utbildning i svenska för invandrare (sfi) ska ge vuxna grundläggande färdigheter i svenska språket. Målet är att eleven ska utveckla ett funktionellt andraspråk i syfte att kunna använda språket i vardags-, samhälls- och arbetsliv samt fortsatta studier. De vuxna som saknar grundläggande läs- och skrivfärdigheter ska få det på sfi (Skolverket, 2026). Förstudien har fokuserat på utbildning i sfi och gymnasial yrkesutbildning (yrkesvux) för dem med kortast skolbakgrund, det vill säga elever som studerar eller har studerat på studieväg 1 och kurserna A-D.

Stockholms stad och arbetsmarknadsförvaltningen har också en roll att spela för att uppfylla intentionerna och målen med Agenda 2030. Förvaltningen har särskilt ansvar för mål 1 – ingen fattigdom, mål 4 – god utbildning för alla och mål 8 – anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt.

3. Syfte, mål och avgränsningar

Förstudiens huvudsakliga syfte har varit att stärka och öka arbetsmarknadsförvaltningens kunskap om kortutbildades utmaningar och behov. Två områden har identifierats. Det första handlar om behovet av en yrkesutbildning på gymnasial nivå (yrkesvux) som utgår från målgruppens behov men även arbetsgivarnas förutsättningar. Det andra området handlar om utveckling av undervisningen i sfi och i synnerhet i grundläggande litteracitet med stöd i forskningen.

Den övergripande frågeställningen har varit hur undervisningen och utbildningarna i staden kan utvecklas för att i högre grad ge eleverna bättre möjligheter att nå målen för utbildningen, både på sfi och i yrkesutbildning, och därmed bli anställningsbara.

Målen för förstudien har varit att presentera ett underlag för fortsatt utvecklingsarbete inom de två identifierade områdena inom vuxenutbildningen. Detta underlag presenteras i form av förslag och rekommendationer till ordinarie verksamhet men också i form av förslag till projektidéer till en kommande utlysning hos svenska ESF-rådet.

Förstudien har valt att avgränsa arbetet till att omfatta insatser för elever som studerar på studieväg 1 inom sfi. Förstudien använder genomgående begreppet studieväg 1 men det kan innefatta även elever på andra studievägar med samma behov av stöd i utbildningen.

Förstudien har inte prövat några nya arbetssätt eller metoder utan uppdraget har varit att identifiera det som skulle kunna vara möjligt att testa i ett senare skede av utvecklingsarbetet.

4. Problem och behovsanalys

4.1 Övergripande problembild

Den övergripande problembilden för utrikes födda med kort tidigare skolbakgrund består av flera olika faktorer som bidrar till svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden eller att studera. Definitionen av kortutbildad är i detta fall en person som saknar fullständig gymnasial utbildning och förstudien har fokuserat på dem som har kortast utbildningsbakgrund, mellan 0–6 år.

Den korta skolbakgrunden gör att många helt eller delvis inte har tillägnat sig eller utvecklat de skolspecifika förmågor som kommer med att man går i skolan. Det kan till exempel vara förmåga att tänka abstrakt, se samband och dra slutsatser eller att vara medveten om och aktivt tillämpa olika lärstrategier. En annan konsekvens av kort skolbakgrund är att eleven saknar grundläggande kunskaper i andra teoretiska ämnen som till exempel matematik och samhällskunskap och den digitala kompetensen är ofta låg. Utöver det har målgruppen i många fall ingen funktionell litteracitet, det vill säga förmågan att kunna läsa och skriva, på något språk. Det är ett tidskrävande arbete att tillägna sig sådana kunskaper i vuxen ålder vilket innebär att utbildning i svenska ofta tar lång tid. En annan betydelsefull faktor på det här området är att lärare som undervisar målgruppen ofta saknar relevant utbildning för just den tidiga läs- och skrivinlärningen eller hur vuxna lär sig. Lärarutbildningarna är inte inriktade på vuxnas lärande eller sfi (Skolinspektionen, 2026). En annan del av problembilden för målgruppen är att alla inte fullföljer sina studier på sfi eller når den nivå som de behöver för att gå vidare till fortsatta studier. Det innebär att individer blir kvar på en grundläggande språknivå som begränsar deras möjligheter till vidare utbildning och arbete. (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025).

Arbetsgivare uppger också i hög utsträckning att otillräckliga språkkunskaper utgör ett hinder vid rekrytering, och svenska språket har fått en allt större betydelse i arbetslivet, även i yrken med lägre kvalifikationskrav. Språket krävs för att kunna kommunicera, förstå instruktioner och delta i dokumentation och andra arbetsuppgifter, vilket innebär att personer med låga språknivåer har begränsade möjligheter att få arbete. (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025)

Kommissionen för ett hållbart Stockholm redovisade i sina rapporter att kortutbildade i högre grad har en sämre hälsa än de

som har lägst gymnasieutbildning. Förutom fysiska hälsoproblem så kan det också finnas studerande som har inlärningssvårigheter som bottnar i psykisk ohälsa eller olika former av migrationsstress och att detta påverkar möjligheten för snabb och effektiv inlärning. Kommissionens rapport lyfter även möjligheten att studera i sin egen takt och med trygg studieekonomi som viktiga faktorer för att lyckas med studier. De pekar också på vikten av lärare med rätt kompetens, studie- och yrkesvägledning, stöd på modersmålet i alla delar av utbildningen samt möjligheten att utveckla och stärka sin digitala kompetens (Ibrahim & Wårstam Larnhed, 2015), (Fejes, 2015).

4.1.1 Utmaningarna är inte nya

Målgruppen har varit prioriterad i Stockholms stad under lång tid. Redan 2013 tog dåvarande SFI Stockholm fram ett handlingsprogram för studieväg 1. Syftet med programmet var att identifiera insatser som skulle underlätta vägen till fortsatta studier och/eller arbete efter sfi. Programmet betonade vikten av arbetsmarknadsanknytning, utvecklad pedagogik och alfabetisering, ökad samverkan mellan aktörer och individanpassning. Man pekade också på att läs- och skrivinlärning bör utgå från modersmålet och att innehållet ska utgå från sammanhang som är bekanta för eleven. (Arbetsmarknadsförvaltningen, 2013). Framgångsfaktorer för undervisning är enligt programmet små undervisningsgrupper, modersmålsstöd och praktisk orientering (Bengtsson, 2013).

Några år senare startade utvecklingsarbetet Ledande sfi på studieväg 1efter ett budgetuppdrag till arbetsmarknadsförvaltningen. Målsättningen var att höja kvaliteten inom sfi studieväg 1. Innan utvecklingsarbetet startade genomförde förvaltningen en förstudie som i stora delar kom fram till samma rekommendationer som handlingsprogrammet. Ledande sfi startade sedan upp ett lärarnätverk för alla undervisande lärare på studieväg 1 i Stockholms stad. Nätverkets syfte var och är att bygga en gemensam kunskapsbas för utveckling av undervisningen. Nätverket är fortfarande aktivt och står för mycket av den samlade kunskap vi har om målgruppen, se vidare i kapitel 5.2.2 (Arbetsmarknadsförvaltningen, 2019). Arbetet med ledande sfi lade också grunden för det utbildningskoncept Stockholm har idag inom kurs 1A och 1B med en integrering av språk- och ämneskunskaper i undervisningen.

Slututvärderingen av Ledande sfi drog slutsatserna att ett sådant upplägg är rätt väg att gå för att utbildningen ska ge bra förutsättningar för elevernas deltagande i både arbets- och samhällsliv. Utvärderingen pekade återigen på liknande rekommendationer för att stärka undervisningen som handlingsprogrammet och förstudien inför Ledande sfi hade visat.

Problembilden för målgruppen i studier i alla delar av komvux har sett likadan ut under många år. Trots att det har pågått ett utvecklingsarbete under lång tid har vi inte hittat någon hållbar lösning på flera av problemen för målgruppen.

4.2 Problem- och behovsbild yrkesutbildning

En central del av problem- och behovsbilden är att arbetsmarknaden i Sverige i allt högre grad kräver både gymnasial utbildning och funktionella språkkunskaper i svenska. De flesta arbeten förutsätter minst gymnasiekompetens, vilket innebär att personer utan denna utbildning har begränsade möjligheter att få arbete. Yrkesutbildningar på komvux på gymnasial nivå förutsätter ofta en språknivå i svenska och en studievana som målgruppen ännu inte uppnått vilket försvårar för dem att påbörja och fullfölja utbildningen. Detta innebär att målgruppen hamnar i en situation där de varken uppfyller språkkraven eller utbildningskraven. (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025) Vägen till arbete blir därmed mycket lång eller uteblir.

Det saknas i många fall yrkesutbildningar som är anpassade för personer med kort tidigare utbildningsbakgrund och otillräckliga kunskaper i svenska. En del av det är att utbildningssystemet inte är organiserat utifrån behoven. Språkutbildning (sfi) och yrkesutbildning har ofta varit separerade insatser, där fokus först legat på att individen ska uppnå en viss språknivå innan yrkesinriktade studier påbörjas. Riksrevisionens granskning lyfter att statliga utbildningssatsningar inte i tillräcklig utsträckning har riktats till denna grupp, vilket har försvårat övergången till reguljär utbildning (Lindberg & Lindblad, 2024).

Ytterligare en aspekt är att arbetsmarknaden samtidigt har blivit mer språkintensiv och digital, även i yrken med lägre formella krav på utbildning. Arbetsuppgifter innefattar oftare kommunikation, dokumentation och informationshantering än tidigare. Detta innebär att även enklare arbeten kräver mer omfattande språkliga

färdigheter, vilket ytterligare höjer trösklarna för målgruppen och förstärker behovet av utbildningsformer där svensk- och yrkeskunskaper utvecklas parallellt (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025).

Utifrån denna problembild framträder flera behov som är specifika för målgruppen. För det första finns ett behov av integrerade utbildningsinsatser där språkutveckling kombineras med yrkesutbildning. Eftersom språkinlärning tar längre tid för denna grupp, finns ett behov av att inte vänta med yrkesinriktning tills en viss språknivå uppnåtts, utan att dessa processer sker samtidigt. För det andra finns behov av gymnasiala yrkesutbildningar som är anpassade till lägre litteracitetsnivå, där undervisningen tar hänsyn till att deltagarna samtidigt utvecklar grundläggande läs- och skrivförmåga. (Forsberg Lundell & Rehnberg, 2024:2)

Vidare finns ett behov av tydligare koppling mellan utbildning och arbetsmarknad. Språkutveckling i sig leder inte alltid till arbete om den inte är kopplad till arbetslivets behov. Detta innebär att yrkesutbildningar för målgruppen behöver vara praktiskt inriktade och där språket är relaterat till konkreta arbetsuppgifter och yrkesroller (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025).

Slutligen finns även ett behov av strukturellt stöd kring övergången till studier och arbete. Systemet kring studier och försörjning är komplext, vilket kan försvåra för kortutbildade att påbörja och fullfölja gymnasiala studier. Detta pekar på behovet av sammanhållna utbildningsinsatser där stöd, vägledning och ekonomiska villkor är tydliga och anpassade efter målgruppen. (Lindberg & Lindblad, 2024)

Sammanfattningsvis visar problem- och behovsbilden att frånvaron av anpassade gymnasiala yrkesutbildningar för kortutbildade med långsam språkprogression hänger samman med höga språk- och utbildningskrav samt en traditionell uppdelning mellan språk- och yrkesutbildning. Målgruppen har ett tydligt behov av yrkesutbildningar som kombinerar språk och praktik, är anpassade till elever med kort utbildningsbakgrund och har en nära koppling till arbetsmarknaden (Forsberg Lundell & Rehnberg, 2024:2).

4.3 Omvärldsfaktorer

4.3.1 Skärpta krav i sfi

Sedan 1 januari 2026 tillämpas ny lagstiftning om att rätten till sfi begränsas till tre år. Tiden räknas från och med det datum som eleven först togs emot till utbildning och räknas oavsett om eleven är aktiv i studier eller har gjort ett avbrott. Efter tre år finns det möjligheter till förlängning om det finns särskilda skäl. (Skolverket, Skärpta krav i sfi, 2026). Tre år är dock inte tillräckligt för de flesta i elevgruppen på studieväg ett att nå målen för kurs D. Det framgår också av de nya kursplanerna som börjar gälla från och med 1 januari 2027. Skolverket anger en omfattning för studieväg 1 på knappt 4 år (3800 verksamhetspoäng) (Skolverket, Regeringsuppdrag nya kurser i sfi, 2026).

4.3.2 Nya kursplaner för sfi

Från och med 1 januari 2027 ska nya kursplaner användas på all utbildning som startar. Skolverket har tagit fram en kursplan för varje kurs inom respektive studieväg, totalt nio[1]. Utöver det finns också nationella kurser i grundläggande läs- och skrivinlärning samt latinisering. Samtliga kurser ska betygsättas och har egna betygskriterier. Undervisningen ska enligt kursplanen utgå från elevens behov av skrift i vardagen och präglas av muntlig interaktion. (Skolverket, 2026).

Skolverket lyfter i sin redovisning av regeringsuppdraget att ta fram nya kursplaner fram vikten av att lärare som undervisar i kursen har relevanta kunskaper om hur vuxna lär sig att läsa och skriva på ett andraspråk. Behörighetskraven för att undervisa på de nya kurserna skiljer sig inte från de behörighetskrav för sfi som gäller idag.

Den 1 januari införs också verksamhetspoäng för kurserna i sfi. Systemet blir det samma som för övriga komvux där 20 verksamhetspoäng motsvarar en veckas heltidsstudier (Skolverket, 2026).

[1] Kurs 1A-D, 2B-D och 3C-D

4.3.3 Aktivitetskravet

Aktivitetskravet trädde i kraft den 1 juli 2026. Det gäller för personer som har haft försörjningsstöd i minst tre månader (SKR, 2026). För att fortsätta ha rätt till försörjningsstöd ska individen delta i aktiviteter som kan hjälpa hen att

- öka motivationen och arbetsförmågan,
- förbättra kunskaper i svenska,
- delta i aktiviteter på en arbetsplats, eller
- söka arbete.

Det är socialtjänsten som fattar beslut om aktivitetskrav för en individ och det är Jobbtorg Stockholm som ansvarar för aktiviteterna i Stockholms stad. Det pågår ett arbete för att hitta gemensamma arbetssätt mellan ekonomiskt bistånd och Jobbtorg Stockholm samt vilka aktiviteter som är aktuella att anvisa till (Stockholm stad, 2026).

5. Befintlig kunskap om målgruppen

5.1 Statistik

Under 2025 var 889 personer inskrivna på någon av kurserna inom sfi studieväg 1 i Stockholms stad. Av dem var 75 procent kvinnor. Ungefär 60 procent var i åldern 30–49 år och de största språkgrupperna var dari, persiska, somaliska och arabiska.

Statistik från Vuxenutbildning Stockholm visar att median- och genomsnittstiden för att få betyg i respektive kurs på studieväg 1 varit relativt konstant mellan 2021 och 2024. Vi kan dock notera en ökning på samtliga kurser under 2025. Längre tider innebär inte nödvändigtvis att elevernas progression har förändrats utan kan också bero på förändringar i utbildningens upplägg och innehåll. Vuxenutbildning Stockholm har ännu inte gjort en fördjupad analys av ökningen, men ser några faktorer som kan påverka siffrorna.

5.2 Utbildningsplikt för vissa nyanlända

I och med att utbildningsplikten infördes 2018 påbörjade Stockholms stad ett utvecklingsarbete för att möta kraven inom ramen för sfi-undervisningen. Utbildningsplikten innebär att individer som bedöms behöva mer utbildning än bara språk för att kunna få en anställning även ska läsa andra kurser inom komvux samt samhällsorientering.

Under det arbetet tog staden fram utbildningsupplägget sfi med förberedande grund. Sfi med förberedande grund integrerar sfi-studierna med orienteringskurser i matematik, naturorienterande och samhällsorienterande ämnen, arbetslivsorientering och digital kompetens. Syftet med orienteringskurserna är att eleverna ska bekanta sig med de olika ämnena, kartlägga vilka kunskaper de har med sig och stärka och utveckla dem parallellt med språkutvecklingen. I början startade vi orienteringskurser på kurs 1A och 1B. Under 2024 och 2025 införde vi också konceptet successivt på kurserna 1C och 1D.

Upplägget med orienteringskurser innebär att tiden för ren sfi-undervisning minskar något till förmån för orienteringskurserna under vissa veckor. Det här kan påverka längden på sfi-studierna mätt i veckor, men samtidigt ger det eleverna många av de

kunskaper de inte tidigare haft möjlighet att tillägna sig. Det ger i förlängningen bättre förutsättningar för att kunna komma ut i arbete eller gå vidare till studier på grundläggande eller gymnasial nivå efter sfi. Det vi ser hittills är att eleven behöver ungefär samma antal timmar sfi-undervisning för att nå målen, men att den totala utbildningstiden blir något längre i veckor på grund av orienteringskurserna.

5.3 Behov av fortsatt analys

Vuxenutbildning Stockholm ska genomföra en fördjupad analys av orsakerna till den ökade mediantiden. De faktorer som vi beskriver här ska därför ses som preliminära förklaringar som behöver analyseras vidare för att kunna säga med säkerhet vilka effekter olika faktorer har haft på studietiden.

5.4 Tidigare kunskaper om att utforma utbildning för målgruppen

5.4.1 Tidigare projekt

De tidigare utvecklingsprojekten inom Stockholms stad visar vilka arbetssätt som har varit mest verkningsfulla i arbetet med kortutbildade och nyanlända. Inom Rätt Steg utvecklades en modell där individuella handlingsplaner, tydliga mål och kontinuerlig uppföljning utgjorde grunden för deltagarnas progression. Projektet visade att nära samverkan mellan skola, arbetsgivare och arbetsmarknadsinsatser samt praktik och arbetsplatsförlagt lärande bidrog till ökad motivation och snabbare etablering (Stockholms stad, 2014).

I projektet Språkstöd för nyanlända betonades betydelsen av integrerat språk- och ämneslärande, där språkutvecklingen sker i meningsfulla sammanhang. Modersmålsstöd och studiehandledning visade sig vara centrala komponenter för att stärka deltagarnas förståelse och kunskapsutveckling. Projektet lyfte även fram digitala verktyg som ett sätt att möjliggöra individualisering och flexibilitet, samt vikten av samverkan mellan lärare, studiehandledare och elevhälsa för att skapa ett helhetsstöd kring individen (Stockholms stad, 2012).

Projektet FAMU visade att ett helhetsorienterat arbetssätt, där arbetsmarknadsinsatser kombineras med socialt stöd, är avgörande för att stärka etableringen för familjer i socioekonomiskt utsatta områden. Genom samordning mellan myndigheter minskade glappen mellan skola, socialtjänst och arbetsmarknad, och insatserna kunde anpassas efter familjens samlade behov och resurser. Projektet visade också att insatser som riktas till både vuxna och barn stärker hela familjens etableringsförutsättningar (Stockholms stad, 2016).

I det ESF-finansierade projektet Hållbar etablering utvecklades ett holistiskt stöd som kombinerade språk, arbetsliv, hälsa och samhällsorientering. Projektet byggde på bred samverkan mellan Stockholms stad, Arbetsförmedlingen, Region Stockholm och andra aktörer. Digital kompetensutveckling integrerades som en central del av insatsen, och individanpassade upplägg säkerställde att deltagarna kunde fullfölja aktiviteter som ledde mot etablering. Projektet bidrog även med metodutveckling inför stadens

långsiktiga arbete med ett framtida etableringscentrum (Stockholms stad, 2022).

5.4.2 Lärarnätverket för studieväg 1

Nätverket för lärare som undervisar på studieväg 1 startade 2018 för att stärka och utveckla undervisningen i Stockholms stad för målgruppen. Nätverket väljer ut ett område som lärarna ska fokusera extra mycket på varje år. Syftet är att utveckla undervisningen och stärka möjligheterna till lärande för eleverna. År 2022 hade nätverket minnet och lärande som sitt fokusområde. De fördjupade sig under det året i vissa delar av hjärnforskningen och hur minnet fungerar. Lärdomarna var att se vilka faktorer och aktiviteter som påverkar hjärnans förmåga till lärande. Ett exempel är att delad uppmärksamhet och bristande fokus på uppgiften leder till att hjärnan inte blir tillräckligt aktiverad.

Nätverket har också arbetat med lektionsdesign som stöttar minnet för att undervisningen ska avlasta arbetsminnet och undvika kognitiv överbelastning. En av föreläsarna, Carola Wiklund-Hörnqvist, lektor vid institutionen för psykologi vid Umeå universitet, föreläste för nätverket om aktiva lärmetoder som stärker inlärning och minne. Hennes forskningsfokus har varit på test-baserat lärande och hur den arbetsmetoden fungerar. Metoden bygger på att arbeta med återkallning av kunskaper från lång-tidsminnet. Wiklund-Hörnqvist menade att elever lättare skapar en långsiktig plats för kunskaper i långtidsminnet om de regelbundet utmanas i att plocka fram tidigare kunskaper och repetera dem. Wiklund- Hörnqvist pratade också om att minska belastningen av arbetsminnet genom att begränsa mängden information som behöver behandlas så att eleven därigenom kan fokusera och behålla uppmärksamheten (Lärarnätverk studieväg 1, 2026).

Lärarnätverket har i ett fokusområde arbetat med området lärmiljöer. Där har lärarna bland annat diskuterat hur de kan arbeta med att skapa tillgängliga lärmiljöer ur ett pedagogiskt, socialt och fysiskt perspektiv. Vuxenutbildning Stockholm har ett uttalat mål att all verksamhet inom stadens vuxenutbildning ska utformas så att elever ges den ledning och stimulans som behövs för att utvecklas så långt som möjligt i förhållande till utbildningens mål. Det innebär att utbildningen ska organiseras på alla nivåer för att möta alla elevers behov. Ett exempel är hur vi kan skapa en studiemiljö som inte innehåller störande utmaningar för eleverna utan där

distraktioner är bortsorterade från början (Vuxenutbildning Stockholm, 2026).

Fokusområdet *Differentierad undervisning* handlade om ett förhållningssätt där läraren planerar för att eleverna har olika behov och förkunskaper och därför behöver olika aktiviteter. Läraren ska utgå från gruppen och ge eleverna möjlighet att delta och lära på sina villkor, skapa variation i lektionsaktiviteter gällande tempo, nivå, omgång, metod och intresse och differentiera aktiviteter och inte elever i sin undervisning.

Slutligen vill vi lyfta fram en föreläsning för nätverket av Åsa Wedin, professor emerita i svenska som andraspråk vid Högskolan Dalarna. Hon pratade om vilka kompetenser lärare behöver ha när de undervisar i tidig språkutveckling och att det ofta saknas en eller flera kompetenser hos de lärare som arbetar med målgruppen. Exempel på sådana kompetenser är

- Tidig skriftspråksutveckling för vuxna på ett andraspråk
- Bokstav – ljud (fonologisk kunskap)
- Pennfattning
- Ljudning
- Ordbilder
- Kartläggning av tidigare erfarenheter och kunskaper
- Individanpassning utifrån kartläggningen
- Uppföljning av utvecklingen

5.4.3 Övrig tidigare relevant kunskap

Rapporten Kortutbildade och vuxenutbildning skrevs på uppdrag av Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Enligt författaren finns det en risk att lärare underskattar deltagarnas kognitiva förmågor i till exempel val av bilder eller lektionsaktiviteter. De menade att det finns risk att språket ses som en kognitiv brist hos eleven snarare än en kunskapsbrist. Vidare rekommenderar rapporten att staden ska se över organiseringen av vuxenutbildningen ”med fokus på att optimera denna i relation till dagens målgrupp kortutbildade (deras specifika behov av stöd, lärandemiljö, kontinuitet, trygghet etc.)”. Rapporten lyfter även folkhögskolans organisering och arbetssätt som lämpliga för vissa grupper i komvux (Fejes, 2015).

Fysisk lärmiljö är också central i stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Programmet bygger på styrdokument och politiska mål som gäller för gruppen som har en fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsnedsättning.

Utgångspunkten för programmet är att alla människor är lika mycket värda, har samma rättigheter samt att alla ska ges möjlighet att delta i samhällslivet. Det gör att innebörden av programmet i också speglar de behov som eleverna på sfi studieväg 1 har, det vill säga att hinder som motverkar delaktighet i omgivningen ska identifieras, förebyggas och undanröjas. En faktor är principen om universell utformning som innebär att bland annat både lokaler och digitala system och informationstjänster ska kunna användas av alla (Stockholms stad, 2026).

6. Arbetssätt och metoder

Arbetssättet för förstudien har bestått av en översyn av tidigare studier och projektrapporter samt aktuell och relevant forskning inom de båda temaområdena. Projektgruppen har också genomfört intervjuer och workshops med arbetsgivare, handledare, rektorer, lärare och elever inom sfi och yrkesvux samt tidigare och nuvarande projektledare för ESF-projekt inom angränsande problemområde. Projektgruppen har gjort studiebesök på SFI studieväg 1-skolor, praktikplatser och hos utbildningsanordnare med liknande fokus. Förstudien har tittat på viss statistik från Stockholms stad.

Vi har arbetat med en referensgrupp där flera olika professioner och kunskaper varit representerade för att få så många perspektiv på våra frågeställningar som möjligt. Bland referenspersonerna fanns bland andra representanter från akademin, andra fackförvaltningar i staden och sakkunniga från vuxenutbildningen.

Slutligen har vi också arbetat tillsammans med arbetsterapeututbildningen vid Karolinska institutet. En grupp studenter arbetade med en utmaning från förstudiens område om undervisning och lärande. Deras uppdrag var att analysera, bearbeta och komma fram till möjliga lösningar utifrån sitt arbetsterapeutiska perspektiv.

7. Horisontella principer

ESF:s horisontella principer – jämställdhet, tillgänglighet och icke diskriminering – har beaktats som en integrerad del av förstudien och har fungerat som ett analytiskt ramverk genom processen.

Jämställdhet har beaktats genom att förstudien utgår från ett könsmedvetet perspektiv i analysen av målgruppen. Data och iakttagelser har, där möjligt, analyserats utifrån kön för att identifiera skillnader i deltagande, hinder och behov inom vuxenutbildningen. Detta har bidragit till att synliggöra eventuella strukturella skillnader i förutsättningar mellan kvinnor och män.

Tillgänglighet har beaktats genom att särskild uppmärksamhet riktats mot hinder som kan påverka individers möjligheter att ta del av vuxenutbildning, exempelvis pedagogiska, språkliga och organisatoriska faktorer. Analys har utformats med ambitionen att inkludera olika förutsättningar och behov, vilket stärker förutsättningarna för en mer inkluderande utbildningsmiljö.

Icke diskriminering har beaktats genom ett normkritiskt och inkluderande förhållningssätt i problemanalysen. Förstudien har uppmärksammat att målgruppen är heterogen och att flera faktorer – såsom ålder, utbildningsbakgrund och eventuell migrationsbakgrund – kan samverka och påverka individers möjligheter. Analysen har därmed fokuserat på strukturella hinder snarare än individuella brister.

Sammanfattningsvis har de horisontella principerna fungerat som en vägledande grund för att säkerställa att förstudien bidrar till en mer jämlik, tillgänglig och inkluderande vuxenutbildning, i linje med ESF:s krav på att dessa perspektiv ska genomsyra hela projektets utformning och analys.

8. Resultat och analys: Undervisning och lärande

Resultatet i det här avsnittet är en sammanställning av den litteratur och forskning som förstudien har läst för att kunna besvara frågeställningarna. Vi har gjort urvalet utifrån de områden som vi saknar kunskaper om sedan tidigare.

8.1 Kognitionsvetenskap, hjärnan och lärande

Kognitionsvetenskapen arbetar med att förstå hur hjärnan fungerar och hur människan lär sig. Det är ett tvärvetenskapligt forskningsområde som studerar mänskligt tänkande, perception, minne och språk. Inom området kombineras forskning och insikter från flera olika discipliner. Kognitionsvetenskapen vill förstå hur människor bearbetar och lagrar information och hur perception och problemlösning fungerar. Sådana frågor är relevanta och intressanta när vi utformar, organiserar och genomför undervisning. Kombinationen av till exempel psykologi, neurovetenskap och lingvistik ger spännande och nya perspektiv på våra kortutbildade elevers förutsättningar och behov i en lärandesituation.

Kognitionsvetenskapen bidrar med flera strategier inom utbildningens område. Det är framför allt två områden som har en central roll;
• **kognitiv psykologi** — utgår från beteendemässiga och observerande metoder där man testar hur lärande påverkas i små grupper eller för individer

• **kognitiv neurovetenskap** — arbetar med att avbilda hjärnan med hjälp av magnetröntgen, och på så sätt det undersöker hjärnans fysiologiska reaktioner i stället för hur deltagare reagerar genom beteende. (EEF, 2021)

8.1.1 Hjärnans plasticitet

Hjärnan är en komplex och fascinerande del av vår kropp. Genom att känna till de viktigaste områdena och funktionerna i hjärnan kan vi bättre förstå hur människan tänker, känner och beter sig. Hjärnan består av grå och vit hjärnsubstans där den vita substansen har flera viktiga funktioner som spelar roll för språk och lärande (Rudelson, Schlegel, & Tse, 2012). Den gör det bland annat möjligt för olika

nervceller och olika delar av hjärnan att kommunicera vilket är nödvändigt för att vi ska kunna tänka, lära oss och minnas olika saker. Den är också särskilt viktig för motorisk kontroll, till exempel för att kunna skriva.

Rudelson, Schlegel och Tse (2012) har i sin forskning sett att den vita hjärnsubstansen hos en vuxen person som lärde sig läsa och skriva som barn ser annorlunda ut och är mer utvecklad än den hos någon som inte gjorde det. De har också kunnat visa att hjärnan förändras när friska vuxna lär sig enkla motoriska och kognitiva färdigheter. Jensen (2026) visar att hjärnans plasticitet gör att den har möjlighet att förändras hela livet om den utsätts för nya utmaningar, erfarenheter och inlärning. Jensen sätter därför lärande och mental stimulans högst upp på listan över saker vi kan göra för att hjälpa hjärnan att utnyttja sin förmåga att förändras och dra nytta av plasticiteten. Andra punkter på listan är fysisk aktivitet, sömn, sociala interaktioner och mindfulness.

8.1.2 Minnet

Vårt minne delas in i kort-, arbets- och långtidsminne. Kort-tidsminnet är nära kopplat till arbetsminnet. Exempel på aktiviteter som engagerar arbetsminnet är när vi följer instruktioner, läser eller använder andra kognitiva funktioner. I långtidsminnet lagrar vi saker under längre tid, både sådant som vi en gång lärt oss och som har blivit automatiserat, till exempel gå eller cykla, och sådana minnen som vi kan plocka fram när vi vill berätta om en erfarenhet eller upplevelse. Det automatiserade minnet kallas också för implicit minne. I den andra delen, det explicita minnet, finns den del av minnet som hanterar faktakunskaper och språk (Hjärnfonden, 2026). Språkinlärning bygger på både implicita och explicita minnesprocesser.

Det explicita minnet kan ibland fungera lite sämre hos personer med kort skolbakgrund eftersom de saknar vana av teoretisk och abstrakt inlärning. De lär sig i stället genom att upprepa och använda språket i meningsfulla situationer så att det hamnar i den implicita delen av långtidsminnet och blir automatiserat snarare än en konsekvens av systematiskt tänkande. Av den anledningen behöver undervisningen vara kommunikativ, upplevelsebaserad och praktiskt förankrad. (EEF, 2021).

8.1.3 Lärande ur ett kognitionsvetenskapligt perspektiv

Grunden för inlärning är perceptionen. Genom de intryck vi får på olika sätt lär vi oss saker. Utöver perception så är uppmärksamhet och minne, människans grundläggande kognitiva processer (Weinstein & Sumeracki, 2019). Lärare behöver ha god kunskap om och förståelse för hur perception, uppmärksamhet och minne fungerar och påverkar eleverna och deras möjligheter att lära (Jones, 2023). Jones menar att kognitionsvetenskapen är avgörande för att kunna bedriva effektiv undervisning. Eleverna behöver förstå och få syn på hur de lär sig, hur relationen mellan arbets- och långtidsminne ser ut och vad de kan göra för att träna minnet. Flera centrala principer från kognitionsvetenskapen kan tillämpas i undervisning med goda resultat (Jones, 2023).

Framgångsrika arbetssätt är bland andra att jobba med återkallning av minnen (retrieval practice), lärande utspritt över tid och autentiska exempel (Jones, 2023). Återkallning av minnen är enligt Jones en av de starkaste lärstrategier som också hjälper till att sprida lärandet över tid. Det kräver dock en varierad och regelbunden implementering och lagom mycket stöd från läraren. Några exempel på aktiviteter som tränar återkallning är att låta eleverna skriva ner allt de minns från föregående lektion eller att få några korta frågor om tidigare innehåll. Eleverna ska lyckas återkalla åtminstone en del av informationen för att övningen ska få effekt, övningen ska vara utmanande men inte så svår att eleven inte minns något alls. Eleverna bör träna på att plocka fram samma information vid återkommande tillfällen för att ytterligare stärka minnet (Weinstein & Sumeracki, 2019).

I en undervisningssituation är det viktigt att undvika kognitiv överbelastning för eleverna. Det uppstår när arbetsminnet tvingas hantera för mycket information och därför inte fungerar på ett effektivt sätt. För att undvika det kan lärare arbeta med strukturerade genomgångar, stödstrukturer (scaffolding), skala av onödig information i presentationer och ge eleverna strategier för att hantera kognitiv överbelastning. (Weinstein & Sumeracki, 2019).

8.2 Lärmiljön och stöttning

Den fysiska miljön består av de platser där elevens lärande och utveckling sker. Det handlar om såväl klassrummet som platser för återhämtning. Det handlar också om de digitala rum som eleverna

behöver röra sig i för att tillgodogöra sig undervisningen. Den fysiska miljön ska stötta elevernas lärande och skapa förutsättningar för inlärning, trygghet och hälsa (Valsö & Malmgren, 2019). Det gäller alla inlärare oavsett ålder.

Lärmiljön ska stötta eleverna att kunna fokusera på uppgiften utan distraktioner från stora fönster, ljud utifrån eller liknande. För elever med svenska som andraspråk eller med psykisk ohälsa kan sådana distraktioner påverka lärandet i stor utsträckning (Valsö & Malmgren, 2019). En fysisk miljö som fungerar väl gynnar eleverna på flera sätt, både inlärning och känslan av trygghet och av att må bra ökar. I skollagen framkommer att alla elever ska vistas i en skolmiljö där utbildningen präglas av trygghet och undervisningen av studiero. Med studiero menas att det finns goda förutsättningar för eleverna att koncentrera sig på undervisningen (Skollagen (2010:800)).

Den fysiska lärmiljön bör utformas utifrån de aktiviteter som ska genomföras i klassrummet och den ska användas på ett medvetet sätt. Det räcker inte med att möblera om; lärarens uppdrag är att också utnyttja de förutsättningar som lärmiljön ger i sin undervisning (Valsö & Malmgren, 2019).

Professor Peter Barrett på Salford-universitetet i Manchester, Storbritannien, är en av författarna till rapporten *Clever Classrooms*: HEAD – holistic evidence and design. Rapporten lyfter fram klassrummet som en tredje pedagog (Barrett, Barrett, Davies, & Zhang, 2015). Valsö och Malmgren (2019) hänvisar till samma rapport och det faktum att forskarna i den studien kunde konstatera att 16% av variationen i kunskapsutveckling berodde på den fysiska lärmiljön.

Clever Classrooms beskriver hur det går till att designa miljöer som främjar och stärker elevernas engagemang, relevans och samarbete. Rapporten menar att 70% av tiden i klassrummet ska vara praktiskt arbete och att rummet därför behöver ha utrymmen som tillåter det (Barrett, Barrett, Davies, & Zhang, 2015). Forskarna beskriver en modell som utgår från vad det är som påverkar en persons sinnen och hur hjärnan hanterar dessa intryck. Ett intressant perspektiv i studien är att den inte bara utgår från sådant som är lätt att mäta som ljus och ljud utan också väger in andra faktorer som till exempel i vilken utsträckning eleven känner att det är ”mitt” klassrum och graden av intryck i förhållande till den uppgift som ska utföras (Barrett, Barrett, Davies, & Zhang, 2015).

8.2.1 Reggio Emilia

Reggio Emilia-pedagogiken är ett arbetssätt som kommer från Italien och är från början utformat för arbete med små barn i förskolan. Under senare år har de också börjat pröva arbetssättet i grupper med äldre barn, ungdomar och i viss mån också vuxna inlärare. Reggio Emilia ser också på den fysiska lärmiljön som en tredje pedagog i klassrummet och att den i sin tur involverar både den sociala och den pedagogiska lärmiljön i en helhet för lärande.

Arbetet inom Reggio Emilia bygger på att material och miljöer skapar möten och utforskande. I mötet uppstår kommunikation som i sin tur leder till lärande (Reggio Emilia Institutet, 2026).

Vid ett studiebesök hos Reggio Emilia-institutet i Stockholm lärde vi oss mer om grunderna i det förhållningssätt som pedagogiken utgår ifrån. Ett område där vi såg stora likheter mellan verksamheten i förskolan och på sfi är målet att få barnen respektive eleverna att utveckla sin kommunikation på olika sätt. Reggio Emilia stimulerar det genom att använda andra material och uttryckssätt än papper och penna i syfte att ge förutsättningar för fungerande kommunikation även innan det formella tal- och skriftspråket har kommit på plats.

8.2.2 Från lärmiljö till aktivitetsmiljö – Rapport utvecklingsarbete i arbetsterapi

Under förstudiens fick vi möjlighet att vara utmaningsgivare till en grupp studenter på arbetsterapeutprogrammet vid Karolinska institutet. Att vara utmaningsgivare innebär att verksamheten lämnar in en frågeställning eller ett problem som de har identifierat. Studenterna arbetar sedan enligt metoden Design Thinking för att undersöka, analysera och föreslå lösningar på problemet. Vår frågeställning rörde den fysiska lärmiljön i ett sfi-klassrum.

Hur kan man utforma och organisera lärmiljön i sfi-undervisningen för elever med begränsad studiebakgrund, så att lärandet och läs- och skrivinlärningen främjas?

Studenterna samlade in sina underlag genom att delta i sfi-undervisning på studieväg 1 där de genomförde i huvudsak icke-deltagande observationer på kurs A och B. De genomförde också intervjuer med rektor och studie- och yrkesvägledare på skolan och projektgruppen i förstudien. Gruppen tog sedan fram två så kallade POV, point of view, utifrån sina observationer

1. Eleverna behöver bättre organisation i klassrummet för att tillgodogöra sig undervisningen.
2. Lärarna behöver bättre arbetsmiljö i klassrummet för att skapa en god lärmiljö.

Studenternas slutliga förslag handlade om att dela in klassrummets väggar i olika zoner för att minimera intryck och ge en tydlig struktur för både lärare och elever. Varje zon innehöll en typ av aktivitet. Modellen som rapporten utgick ifrån är en arbetsterapeutisk modell (PEO) som lyfter fram samspelet mellan människa, miljö och aktivitet. Modellen används för att förbättra livskvalitet, hälsa och deltagande genom meningsfulla aktiviteter.

Studenternas redovisning av uppdraget finns som bilaga till denna rapport. (Bilaga 1)

8.3 Litteracitetsutveckling

Utbildningen i sfi ska enligt styrdokumenten ge elever möjlighet att utveckla läs- och skrivförmåga inom ramen för utbildningen. Det arbetet startar under kurs A men pågår även under kurs B och framåt. Rapporten *Alla ska snabbt lära sig svenska* (Forsberg Lundell & Rehnberg, 2024:2) pekar ut språklig distans, till exempel skillnader i alfabet, grammatik och uttal, mellan svenska och individens modersmål som en avgörande faktor för hur väl och hur snart en person lär sig det nya språket. Ju större skillnader, desto större utmaningar att lära sig svenska eftersom det blir svårare att jämföra till exempel strukturer och ljud med modersmålet med stora olikheter. Rapporten pekar också på att litteracitet påverkar uppmärksamhet och perception i stor utsträckning och att det finns god evidens för att läs- och skrivkunnighet påverkar människans kognitiva funktioner på olika sätt.

Rapporten förespråkar ett fokuserat arbete med strukturerade metoder för läsinlärning som tränar upp elevernas fonologiska medvetenhet på ett systematiskt sätt. Ett exempel på en sådan metod är Phonics (Forsberg Lundell & Rehnberg, 2024:2). De lyfter även fram läs- och skrivundervisning på modersmålet som en effektiv väg att gå och menar att det finns evidens för att undervisning som baseras på modersmålet är effektiv. Likaså tar de upp att fokus på muntlig färdighet och ett innehåll som kommer från sammanhang utanför klassrummet är centrala framgångsfaktorer. Frågan om modersmålets roll har också diskuterats i lärarnätverket för studieväg 1. Där arbetade lärarna med möjligheten att använda

transspråkande som medveten strategi i undervisningen. Slutsatsen där var att förhållningssättet för undervisning på studieväg 1 ska vara flerspråkighet som norm. Undervisningen ska planeras med hänsyn till vad som ska läras in och vilka språkliga resurser som kan användas för det (Lärarnätverk studieväg 1, 2026).

8.3.1 Simple och Active view of reading

Modellen The Simple View of Reading är välkänd och etablerad över hela världen. Modellen togs fram av Hoover & Gough redan 1990. Modellen utgår från att läsning är en produkt av två färdigheter, avkodning och språklig förståelse.

Läsförståelse = avkodning x språklig förståelse

Avkodning avser den tekniska sidan av läsning där läsaren har förmåga att göra om bokstäver till ljud och sätta ihop dem till ord. Språkförståelse handlar om att förstå vad ord och meningar betyder. Det innefattar enligt Hallin och Fälth (2025) både ordförråd, grammatik och struktur såväl som hörförståelse, förmågan att läsa mellan raderna och dra slutsatser samt bakgrundskunskap om innehållet. En person som både kan avkoda väl och har tillräcklig språkförståelse har enligt modellen också god läsförståelse.

Modellen utvidgades till The Active view of reading av Duke och Cartwright (2021). Den utökade modellen visar hur fler förmågor utöver avkodning och språkförståelse också bidrar till läsförståelsen. Exempel på sådana förmågor är hjärnans kapacitet och de kognitiva processerna bakom att kunna läsa samt förmågan att kunna anpassa språket i olika situationer. Det kan också handla andra överlappande processer som läsflyt, ordförråd och morfologisk medvetenhet.

Figur
Hallin

8.3.2 LASLLIAM – Literacy and Second Language Learning for the Linguistic Integration of Adult Migrants

LASLLIAM är en referensguide för lärare som undervisar elever med ingen eller låg litteracitet. Materialet innehåller stöd för planering, undervisning och bedömning på framför allt studieväg 1 inom sfi. Materialet är framtaget av Europeiska rådet som ett komplement till den gemensamma europeiska referensramen för

språk (GERS). Det finns ännu ingen svensk översättning av materialet[2].

LASLLIAM består av fyra nivåer av språkutveckling där den högsta nivån motsvarar det som i GERS benämns som A1. I varje nivå finns deskriptorer för olika färdigheter i individens språkanvändning. LASLLIAM innehåller lärandemål med en ökande progression genom nivåerna. Materialet innehåller scenarier som verktyg för planering av undervisning utifrån de situationer som eleverna kan tänkas hamna i där de behöver sitt andraspråk. Materialet fokuserar på aktiva handlingar och praktisk användning av språket istället för teoretiska studier och lyfter vikten av att balansera teknisk litteracitet och litteracitet som en social praktik. (Council of Europe, 2022).

[2] Enligt uppgift från Skolverket kommer en översättning under hösten 2026.

8.4 Analys

8.4.1 Kognitionsvetenskap, hjärnan och lärande

Kunskapsunderlaget pekar på behovet av att utforma undervisningen med utgångspunkt i hur människor lär sig och vilka förutsättningar som påverkar lärandet. För vuxna med kort eller ingen tidigare skolbakgrund blir detta särskilt relevant. Undervisningen behöver stödja både utvecklingen av talat språk och grundläggande litteracitet samtidigt som tillägnandet av de strategier som krävs för att kunna delta i formellt lärande.

Forskningen om hjärnans plasticitet visar att lärande och kognitiv utveckling är möjligt även i vuxen ålder (Jensen, 2026). Detta är en viktig utgångspunkt i arbetet med målgruppen, där elever kan uppleva att de har svårt att lära sig nya saker eller att komma ihåg det de har arbetat med. Undervisningen ska därför inte bara ge eleverna möjlighet att utveckla sina kunskaper, utan också bidra till att de förstår hur lärande kan ske och hur deras kunskaper successivt kan byggas upp.

Kunskapsunderlaget i förstudien lyfter fram flera arbetssätt som kan stödja denna process, däribland repetition, aktiv återkallning av tidigare kunskaper, tydlig struktur och en hanterbar kognitiv belastning (Jones, 2023). För målgruppen innebär detta att lärandet behöver organiseras så att eleverna får återkomma till innehåll vid upprepade tillfällen och använda sina kunskaper i varierade sammanhang. Det är särskilt viktigt när eleverna samtidigt utvecklar svenska språket och ännu inte har automatiserat grundläggande läs- och skrivfärdigheter. Lärare behöver därför planera för att lektionsaktiviteter hjälper till att befästa kunskaper över tid.

En annan central fråga är hur eleverna får stöd i att använda sina kunskaper utanför klassrummet. Språkliga färdigheter behöver utvecklas i sammanhang som är begripliga och relevanta för eleverna, men undervisningen behöver också förbereda dem för situationer där språk, personer och förutsättningar varierar. Det innebär att eleverna behöver få möta och bearbeta samma innehåll i olika sammanhang och med successivt minskat stöd (Weinstein & Sumeracki, 2019). Målet är att de ska kunna identifiera vad de redan kan och använda det när de ställs inför nya situationer.

Undervisningen behöver även uppmärksamma de strategier som krävs för att delta i formellt lärande. Att planera sitt arbete, följa instruktioner, organisera information och hålla flera led i en uppgift

i minnet är exempel på förmågor som kan behöva synliggöras och tränas i skolkontexten. Detta ska inte förstås som att elever med kort skolbakgrund saknar sådana förmågor, utan att de kan ha begränsad erfarenhet av hur förmågorna används i skolans mer abstrakta och strukturerade lärsituationer. Undervisningen behöver därför göra skolans arbetssätt begripliga och ge eleverna stöd att successivt utveckla sin självständighet.

Sammantaget talar kunskapsunderlaget för att kognitionsvetenskapliga principer behöver integreras i undervisningens planering, genomförande och uppföljning. En central utvecklingsfråga är hur dessa principer kan omsättas i gemensamma arbetssätt, samtidigt som undervisningen anpassas till elevernas olika erfarenheter, förkunskaper och behov.

8.4.2 Lärmiljön

Lärmiljöns utformning är en del av undervisningens pedagogiska förutsättningar. Kunskapsunderlaget pekar på att den fysiska miljön kan påverka elevernas möjligheter att koncentrera sig och delta i undervisningen. Arbetsterapeutstudenternas förslag om att organisera klassrummets väggar i olika zoner konkretiserar hur miljön kan användas för att skapa tydlighet och minska onödiga distraktioner. Förslaget ligger också i linje med det kognitionsvetenskapliga perspektivet på hur arbetsminnets begränsningar behöver beaktas i undervisningen.

Det är samtidigt viktigt att förstå lärmiljö är mer än den fysiska lokalens utformning. Den pedagogiska strukturen, de sociala relationerna och de aktiviteter som genomförs påverkar tillsammans vilka möjligheter eleverna har att lära. Ett välorganiserat klassrum ger därför inte i sig en god lärmiljö. Miljön behöver användas medvetet och samspela med undervisningens innehåll, instruktioner och arbetssätt (Valsö & Malmgren, 2019).

Reggio Emilias syn på miljön som den tredje pedagogen kan ge inspiration till hur material, rum och olika uttrycksformer kan stödja kommunikation och lärande. Även om förhållningssättet har utvecklats inom förskolan finns det delar som kan vara relevanta att undersöka i en vuxenutbildningskontext. Särskilt intressant är möjligheten att använda konkreta föremål, visuellt material och andra uttrycksformer som stöd för elever som ännu inte har ett omfattande ordförråd på svenska (Reggio Emilia Institutet, 2026).

Detta perspektiv kan också bidra till att utmana en alltför snäv syn på undervisning som något som främst sker genom tal och skrift.

För elever som befinner sig i en tidig fas av sin språk- och litteracitetsutveckling kan andra uttrycksformer skapa möjligheter att delta, kommunicera och visa förståelse innan de fullt ut kan uttrycka sig på svenska. De behöver dock kombineras med ett medvetet arbete med språket, så att aktiviteterna bidrar till elevernas fortsatta språkutveckling.

För verksamheterna innebär detta att utveckling av lärmiljön bör utgå från samspelet mellan elevens behov, undervisningens innehåll och den miljö där lärandet sker. Ett möjligt nästa steg är att pröva och följa upp konkreta förändringar i den fysiska och pedagogiska miljön för att undersöka hur de påverkar elevernas orientering, delaktighet och möjligheter att arbeta självständigt.

8.4.3 Litteracitetsutveckling

För elever med kort eller ingen tidigare skolbakgrund är litteracitetsutvecklingen ofta en långsiktig process som behöver stödjas genom hela utbildningen. Grundläggande läs- och skrivinlärning är en central del av arbetet, men behöver vara en del av elevens fortsatta utveckling av språkförståelse, lässtrategier och förmåga att använda texter i vardags-, samhälls- och arbetsliv. De tidsramar som numera gäller för sfi aktualiserar därför behovet av en systematisk undervisning med tydlig progression och kontinuitet (Skolverket, Skärpta krav i sfi, 2026).

The Simple View of Reading synliggör att läsförståelse bygger på både avkodning och språkförståelse. Modellen bidrar därmed till att tydliggöra varför grundläggande läs- och skrivinlärning inte kan begränsas till att eleverna lär sig koppla bokstäver till ljud och läsa enskilda ord. Den tekniska läsinlärningen behöver kombineras med utveckling av ordförråd, språkförståelse och förståelse av textens innehåll. För undervisningen innebär detta att avkodning behöver tränas systematiskt, samtidigt som eleverna får arbeta med språk och texter i begripliga och meningsfulla sammanhang (Hallin & Fälth, 2025).

The Active View of Reading (Duke & Cartwright, 2021) breddar perspektivet genom att även uppmärksamma kognitiva processer och andra delförmågor som bidrar till läsförståelsen. Modellen synliggör därmed behovet av att arbeta med exempelvis uppmärksamhet, läsflyt och strategier för att förstå och hantera texter. Dessa förmågor behöver utvecklas parallellt med den grundläggande läs- och skrivinlärningen och fortsätta att stödjas när eleverna möter mer komplexa texter i senare delar av utbildningen.

LASLLIAM (Council of Europe, 2026) erbjuder ett stöd för att strukturera och följa upp litteracitetsutvecklingen hos vuxna andraspråksinlärare med ingen eller begränsad tidigare litteracitet. Materialets nivåer, lärandemål och scenarier kan bidra till att undervisningen får en tydligare progression och koppling till situationer där eleverna behöver använda språket. Det kan också ge lärare en gemensam utgångspunkt för planering och uppföljning. För att detta ska bidra till ökad likvärdighet behöver materialet dock omsättas i ett medvetet pedagogiskt arbete och anpassas till elevernas skiftande förutsättningar.

En viktig del av detta arbete är att ta till vara elevernas språkliga erfarenheter. Kunskaper om likheter och skillnader mellan svenska och elevens starkaste språk kan hjälpa läraren att identifiera vilka delar av språkinlärningen som behöver särskilt stöd. Den språkliga distansen mellan elevens förstaspråk och svenska ger ofta olika förutsättningar för att lära sig svenska utifrån hur stor distansen är. Därför är det viktigt att göra analyser av vilka svårigheter enskilda elever kan ha med utgångspunkt i deras modersmål (Forsberg Lundell & Rehnberg, 2024:2).

Lärarnätverkets diskussioner om flerspråkighet som norm aktualiserar hur elevernas språkliga resurser kan användas mer medvetet i undervisningen. Modersmålet kan fungera som stöd för förståelse och begreppsutveckling, samtidigt som undervisningen kan ge omfattande möjligheter att utveckla och använda svenska (Forsberg Lundell & Rehnberg, 2024:2), (Lärarnätverk studieväg 1, 2026). Det centrala är att elevernas tidigare kunskaper inte osynliggörs, utan används som en resurs i den fortsatta litteracitetsutvecklingen.

Sammantaget pekar kunskapsunderlaget på behovet av att se litteracitetsutveckling som en sammanhängande process där avkodning, språkförståelse, kognitiva strategier och meningsfull språkanvändning utvecklas i samspel. Detta ställer krav på systematik och kontinuitet, men också på att kunskap om elevernas progression förs vidare mellan lärare och utbildningsnivåer.

8.4.4 Sammanfattande analys

De tre områdena belyser olika men ändå sammanhängande förutsättningar för lärande. Kognitionsvetenskapen synliggör betydelsen av hur undervisningen kan struktureras och stötta inlärningen. Lärmiljön kan stödja elevernas koncentration, orientering och delaktighet i undervisningen medan kunskapen om

litteracitetsutveckling tydliggör vilka förmågor som behöver utvecklas över tid. Sammantaget ger de olika perspektiven en grund för en undervisning som kombinerar tydlig struktur, systematisk repetition, språklig och pedagogisk stöttning samt en progression från konkreta och välbekanta sammanhang mot större självständighet och komplexitet.

En central fråga för det fortsatta utvecklingsarbetet i Stockholms stad är hur denna kunskap kan omsättas i undervisningen och följas upp över tid. Tidigare utvecklingsarbetet har uppmärksammat flera av de grundläggande behoven och framgångsfaktorerna. Utmaningen handlar därför inte bara om att identifiera lämpliga arbetssätt, utan också om att skapa förutsättningar för att de ska användas systematiskt och bidra till kontinuitet i elevernas utbildning. Det aktualiserar behovet av gemensamma pedagogiska utgångspunkter, relevant kompetensutveckling och bättre kunskapsöverföring mellan sfi, fortsatt utbildning och arbetsliv.

9. Resultat och analys: Yrkesutbildning

9.1 Framgångsfaktorer

I förstudien framträder ett antal centrala framgångsfaktorer som identifierats genom en översyn av tidigare studier, projekt och rapporter samt genom intervjuer med arbetsgivare, elever och utbildningsaktörer.

En central framgångsfaktor är den kontinuerliga integrationen av språk och praktik. Forskning visar att språkutveckling sker mest effektivt när den är kopplad till autentiska arbetsuppgifter och yrkessituationer (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025). Denna bild bekräftas i intervjuerna med arbetsgivare och yrkeslärare, där det framhålls att elever utvecklas bäst när de får arbeta praktiskt med tydlig koppling till yrkesspråk, i kombination med upprepning och konkreta instruktioner. (Nordrest, 2026) (Sköndal, 2026) (Restaurangskola, 2026)

En annan framgångsfaktor är vikten av tydlig struktur och förutsägbarhet i utbildning och praktik. Såväl Lindberg och Lindberg (2024) som erfarenheter från projektet Hållbar etablering (Stockholms stad, 2022) betonar att målgruppen gynnas av tydliga mål, strukturerade upplägg och en stegvis progression. På motsvarande sätt beskriver arbetsgivare i intervjuer att tydliga arbetsinstruktioner, nedbrutna, korta arbetsmoment och dagliga arbetsplaneringar underlättar lärandet och ökar tryggheten (Brotorpsskolan, 2026), (Matmissionen, 2026). Även Kjellberg (2021) lyfter att bristande struktur och otydliga krav är en central orsak till utebliven progression.

Vidare visar både forskning och intervjuer att engagerade handledare och pedagogiskt stöd på arbetsplatsen är avgörande. Enligt Forsberg Lundell och Rehnberg (2024:2) behöver handledare ha kunskaper om hur man stöttar personer med svenska som andraspråk och kunna anpassa sin kommunikation utifrån det. Detta stöds av intervjuer där handledarens engagemang, återkoppling och ansvarstagande lyfts som avgörande för att praktikperioden ska fungera väl (Danvikshem, 2026), (Artikel 2, 2026).

En fjärde framgångsfaktor är en trygg och inkluderande lär- och arbetsmiljö. Rova (2024) visar att social inkludering och informella sociala sammanhang är viktiga för språkutveckling och etablering. Intervjuerna bekräftar detta genom att betona vikten av en arbetsplatskultur där eleven känner sig välkommen, får möjlighet att göra misstag och inkluderas i arbetsgemenskapen, exempelvis genom att delta i raster och gemensamma aktiviteter (Danvikshem, 2026).

Förstudien visar även att tidiga kartläggningar och individanpassade insatser är avgörande. Brogaard och Guevara (2020) framhåller vikten av att tidigt identifiera deltagarnas språknivå och behov, vilket möjliggör riktade stödinsatser. Även projektet Hållbar etablering (2022) understryker att en helhetssyn på individen – där exempelvis hälsa, motivation och social situation inkluderas – är en förutsättning för långsiktiga resultat.

En ytterligare framgångsfaktor är en stark samverkan mellan utbildningsanordnare och arbetsliv. Lindberg och Lindblad (2024) samt Liljeberg, Roman och Söderström (2025) framhåller att samarbete mellan kommunens vuxenutbildning, Arbets-förmedlingen och arbetsgivare är centralt för att skapa relevanta utbildningsvägar och fungerande praktik. Intervjuerna visar samtidigt att bristande information och svag kommunikation försvårar arbetet, medan tydliga kontaktvägar och gemensam planering stärker kvaliteten i insatserna (Nordrest, 2026), (Matmissionen, 2026).

Slutligen framkommer att ekonomiska och strukturella förutsättningar har stor betydelse för att målgruppen ska kunna, vilja och genomföra en yrkesutbildning inom komvux. Flera studier visar att tydliga försörjningsvillkor och ekonomiska incitament ökar möjligheten att påbörja och fullfölja studier (Liljeberg, Roman, & Söderström, 2025), (Brogaard & Guevara, 2020). Även arbetsgivares inställning är av stor vikt; när praktik ses som en långsiktig rekryteringsmöjlighet och investering i kompetensförsörjning skapas bättre förutsättningar för etablering (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025).

Sammanfattningsvis visar förstudien att framgångsrika insatser för kortutbildade kännetecknas av en helhetssyn där språk, praktik, stöd och samverkan integreras, i kombination med tydlig struktur, engagerade handledare och inkluderande miljöer. Dessa faktorer samverkar och förstärker varandra, vilket skapar bättre förutsättningar för lärande och etablering på arbetsmarknaden.

9.2 Analys

Resultaten pekar tydligt på att det i dag finns ett grundläggande glapp mellan målgruppens förutsättningar och de krav som ställs i både utbildningssystemet och arbetslivet. Arbetsmarknaden kräver i allt större utsträckning både gymnasial utbildning och funktionella språkkunskaper, samtidigt som många i målgruppen har svag språkprogression, låg litteracitet och begränsad studievana, vilket kraftigt begränsar deras möjligheter att ta sig vidare till reguljära studier eller arbete (Forsberg Lundell & Ahlgren, 2025), (Lindberg & Lindblad, 2024).

9.2.1 Arbetsplatsen

Analysen visar att arbetsplatsen utgör en avgörande arena för lärande, motivation och etablering, men att dess potential i dag inte fullt ut tas tillvara. Intervjuerna i förstudien visar att elever utvecklar både språk, yrkeskompetens och självförtroende när de får delta i autentiska arbetsuppgifter, men att kvaliteten i lärandet varierar beroende på handledarens engagemang och erfarenhet (Nordrest, 2026), (Brotorpsskolan, 2026).

För att målgruppen ska klara utbildning och arbete krävs därför att arbetsgivare i högre grad organiserar mottagandet pedagogiskt, med tydliga introduktioner, strukturerade arbetsmoment och ett språkstödjande arbetssätt. Det innebär också att handledarskapet behöver professionaliseras och att arbetsplatsen utvecklas till en aktiv lärmiljö där deltagaren får möjlighet att öva, repetera och gradvis utveckla både språk- och yrkeskompetens.

Samtidigt visar förstudien att motivation och vilja stärks i arbetsmiljöer där deltagaren möts av inkludering, tillit och en tydlig förväntan att bidra, vilket understryker betydelsen av en medvetet inkluderande organisationskultur.

9.2.2 Utbildningsanordnare

På utbildningsnivå framträder behovet av ett tydligt skifte från ett traditionellt, linjärt utbildningstänkande till ett mer integrerat och flexibelt system. I den nuvarande strukturen förutsätter många yrkesutbildningar en språknivå som målgruppen ännu inte uppnått, vilket innebär att de i praktiken exkluderas från utbildning (Lindberg & Lindblad, 2024).

Samtidigt visar både forskning och erfarenheter från tidigare projekt att språkinlärning för kortutbildade med låg litteracitetsnivå är en långvarig process som inte kan särskiljas från det sammanhang där språket används (Forsberg Lundell & Rehnberg, 2024:2). För att målgruppen ska kunna tillgodogöra sig utbildning krävs därför att språk- och yrkesutbildning integreras fullt ut. Undervisningen behöver utgå från konkreta och praktiska moment, präglas av repetition och visuellt stöd samt anpassas till individens tempo och förutsättningar.

Förstudien visar också att målgruppen gynnas av mindre grupper, tydliga mål och kontinuerlig uppföljning, samt av en helhetssyn där studie- och yrkesvägledning, hälsa och sociala faktorer vävs in i utbildningen. Tidigare utvecklingsprojekt inom Stockholms stad, såsom Rätt Steg och Hållbar etablering, visar att just individ-anpassning, arbetslivskoppling och samordnat stöd är avgörande för progression och etablering (Stockholms stad, 2014), (Stockholms stad, 2022).

9.2.3 Organisatorisk nivå

På organisatorisk nivå framträder att strukturella förutsättningar har en avgörande betydelse för om individen överhuvudtaget kan och vill påbörja en utbildning. Förstudien visar att komplexa regelverk kring försörjning, otydliga ansvarsförhållanden mellan aktörer och bristande samordning mellan utbildning och arbetsmarknad utgör betydande hinder (Lindberg & Lindblad, 2024).

Detta innebär att även väl utformade utbildningsinsatser riskerar att få begränsad effekt om de inte stöds av sammanhängande strukturer. För att skapa reella förutsättningar för deltagande krävs därför tydliga och förutsägbara ekonomiska villkor, liksom ett system som möjliggör integrerade insatser där språk, utbildning och arbetsliv kopplas samman.

Vidare visar både forskning och tidigare projekt att långsiktig samverkan mellan kommun, Arbetsförmedlingen och arbetsgivare är en avgörande framgångsfaktor för att skapa relevanta utbildningsvägar och fungerande övergångar till arbete (Liljeberg, Roman, & Söderström, 2025), (Stockholms stad, 2022). Ett sådant system behöver också inkludera stödstrukturer kring individen, där utbildning, hälsa och sociala insatser samordnas för att skapa stabilitet och möjliggöra progression.

Detta visar att det inte finns en enskild åtgärd som löser målgruppens etableringsproblem. I stället visar behov en på en annan organisatorisk struktur där arbetsgivare, utbildningsanordnare och offentliga aktörer gemensamt tar ansvar för en sammanhållen lär- och etableringsprocess. Arbetsgivare behöver utvecklas till aktiva lärandepartners och utbildningen behöver bli integrerad, flexibel och praktiknära, som gör det möjligt för individen att delta och fullfölja studier.

Det är först när dessa tre nivåer samverkar och förstärker varandra som målgruppen ges reella möjligheter att både vilja, kunna och klara en yrkesutbildning och därigenom nå en hållbar etablering på arbetsmarknaden.

10. Slutsatser

Förstudien har undersökt kortutbildades utmaningar och behov ur två perspektiv: undervisning och lärande samt möjlighet till yrkesutbildning och arbetsliv. Sammantaget visar resultaten att målgruppens möjligheter att utveckla språket, tillägna sig andra kunskaper och gå vidare till arbete påverkas av både pedagogiska och organisatoriska förutsättningar. Utbildningen behöver utformas utifrån hur deltagarna lär sig och vilka kunskaper de behöver utveckla, samtidigt som övergångarna mellan sfi, yrkesutbildning och arbetsliv behöver fungera bättre.

Förstudiens genomgång visar att kunskapen om kortutbildades behov inte är ny. Tidigare utredningar och utvecklingsarbeten inom Stockholms stad har återkommande pekat på betydelsen av individanpassad undervisning, litteracitetsutveckling med hjälp av modersmålet, arbetslivsanknytning och samverkan mellan olika aktörer. Arbetet under åren har också lett till konkreta steg i utvecklingen av undervisningen, bland annat genom ett etablerat lärarnätverk och en undervisningsmodell där språk- och ämneskunskaper integreras.

Samtidigt kvarstår betydande utmaningar. Framför allt har det visat sig svårt att erbjuda yrkesutbildningar på gymnasial nivå som är utformade för att möta målgruppens förutsättningar och behov. Många deltagare behöver fortsatt utveckla sin svenska, läs- och skrivförmåga och studievana för att kunna tillgodogöra sig yrkesutbildning, medan de utbildningar som erbjuds ofta förutsätter att dessa förmågor redan finns på plats.

En central slutsats är därför att nästa utvecklingssteg inte enbart handlar om att fördjupa kunskapen om målgruppen eller utveckla undervisningen inom enskilda utbildningsdelar. Det handlar också om att omsätta den kunskap som redan finns i sammanhängande utbildningsvägar där språkutveckling och yrkeslärande kan ske parallellt och där deltagarna får reella möjligheter att gå vidare från sfi till yrkesutbildning och arbete.

10.1 Utgå från målgruppens förutsättningar

Förstudien visar att språkutveckling, litteracitetsutveckling och utveckling av yrkeskompetens är processer som tar tid och behöver stödjas genom hela utbildningskedjan. Grundläggande läs- och skrivförmåga och utveckling av skolspecifika lärstrategier är viktiga förutsättningar för att kunna tillgodogöra sig fortsatt utbildning. Samtidigt visar resultaten från yrkesutbildning och arbetsliv att språket också behöver utvecklas i meningsfulla sammanhang, där deltagarna får använda det i konkreta och yrkesrelaterade situationer.

Det innebär att sfi, yrkesvux och arbetsliv inte bör betraktas som isolerade delar. En tydligare progression bör lyftas fram där kunskaper och erfarenheter från ett steg tas till vara i nästa. Språk- och yrkeslärande behöver kopplas samman, och stöd för läsning, skrivande och språkförståelse behöver fortsätta även när utbildningen blir mer yrkesinriktad.

10.2 Stöttning för lärande

Resultaten pekar på betydelsen av tydlig struktur, konkreta instruktioner, avgränsade arbetsmoment, repetition och stegvis progression. Kunskapen om kognitiva processer och litteracitets-utveckling bidrar till att förklara varför sådana arbetssätt är viktiga. Erfarenheterna från yrkesutbildning och arbetsplatser visar samtidigt hur principerna kan omsättas i praktiken, exempelvis genom tydlig arbetsplanering, visuellt stöd, återkoppling och handledning.

Det räcker därför inte att anpassa undervisningen i enskilda delar. Även lärmiljöer och arbetsplatser behöver utformas så att deltagarna kan förstå uppgifter, fokusera på det som ska läras, öva och gradvis ta större ansvar. Lärare och handledare behöver kunskap om målgruppens varierande förutsättningar och kunna anpassa stöd och kommunikation utan att sänka förväntningarna på utveckling och lärande.

10.3 Samverkan och organisatoriska förutsättningar

Förstudien visar att pedagogiska insatser inte kan bedömas fristående från de organisatoriska villkor som påverkar deltagarnas möjligheter att påbörja och fullfölja utbildning. Otydliga övergångar, bristande samordning och otillräcklig kunskaps-överföring mellan utbildningsanordnare och arbetsgivare riskerar att försvaga effekten av insatserna.

Det behövs därför strukturer för samverkan mellan sfi, yrkesvux och arbetsliv, där ansvar, mål och stödinsatser tydliggörs. Arbetsplatser behöver ges förutsättningar att fungera som lärmiljöer, och handledare behöver stöd i att skapa situationer där deltagarna kan utveckla både språk och yrkeskompetens. Även studie- och yrkesvägledning samt sociala och ekonomiska förutsättningar behöver beaktas.

En central slutsats är därmed att utvecklingsarbetet behöver omfatta både pedagogiken och de strukturer som ska bära den. Förstudien visar att en enskild metod inte löser målgruppens utmaningar, utan pekar på behovet av ett mer sammanhängande arbetssätt där kunskap om lärande omsätts i undervisning, yrkesutbildning och arbetsliv.

11. Rekommendationer till ett genomförandeprojekt

Utifrån förstudiens samlade resultat och analys vill vi lyfta fram följande punkter som relevanta för ett kommande genomförandeprojekt eller annat utvecklingsarbete.

1. **Arbetsplatserna som en likvärdig lärmiljö.**
   De arbetsplatser som tar emot elever under praktik- eller APL-perioder behöver ökade kunskaper och stärkt kapacitet att ta emot elever från den här målgruppen. Det innebär att arbetsplatsens personal deltar i handledarutbildningar med fokus på målgruppens förutsättningar och behov, gemensam planering av lärandemål mellan skola och arbetsplats samt utveckling av konkreta verktyg för språkutvecklande handledning. Det behöver finnas ett fokus på kunskapsöverföring mellan arbetsplats och utbildning åt båda håll för att kunna möta behov hos alla parter.

2. **De yrkesutbildningar som erbjuds är pedagogiskt anpassade till målgruppen.**
   Även om eleverna har studerat under en tid på sfi och eventuellt andra studier så har de fortfarande ofta ett behov av stöd och anpassning för att klara av en utbildning på gymnasial nivå. Förstudien pekar ut organisering i mindre delar med tydliga mål där språkutveckling sker genom praktiska och yrkesrelaterade moment. Kontinuerlig uppföljning, individanpassning och integrering av stödinsatser är andra framgångsfaktorer som bör finnas på plats i ett utvecklingsarbete. I det här arbetet bör också helhetstänket komma in där eleverna får stöd både i form av studie- och yrkesvägledning men också kring hälsa och socioekonomiska frågor. Med fokus på det stärks elevens förutsättningar att fullfölja utbildningen.

3. **Strukturerad samverkan på organisatorisk nivå**
   För att målgruppen ska vilja delta och ha möjlighet att fullfölja insatserna bör projektet även inkludera insatser på organisatorisk nivå. En viktig rekommendation är därför att projektet etablerar strukturerad och långsiktig samverkan mellan berörda aktörer; sfi, yrkesvux och arbetsgivare. Förstudien visar att bristande samordning och otydliga ansvarsförhållanden i dag utgör ett betydande hinder. Projektet bör jobba mer systematiskt med sfi, yrkesvux och arbetsgivare utifrån befintlig struktur och process

för framtagande av yrkesutbildning som används inom Vuxenutbildning Stockholm.

4. **Utforma en sammanhållen utbildningskedja**
   Det bör finnas en röd tråd genom hela elevens utbildning som syftar till arbete. Kunskapsöverföringen blir viktig mellan olika skolformsdelar, sfi, komvux på grundläggande och komvux på gymnasial nivå, för att säkerställa att målgruppen får de kunskaper och utvecklar de förmågor de behöver samt att lärare som undervisar har kännedom om hur utbildningen i de övriga delarna ser ut. Utmaningen i det här området är att möta både formella krav som styrdokument ställer på utbildningen och de krav och förväntningar som finns hos arbetsgivare på de elever som kommer ut på praktik eller i arbete.

5. **Basera undervisningen på kognitionsvetenskap.**
   Lärare ska erbjudas fördjupning i de kognitionsvetenskapliga principerna och hur de påverkar elevernas möjligheter till lärande. Arbetet kan handla om att sätta strukturer för planering och gör val av lektionsaktiviteter samt hur man sätter lärandemål som utgår från de kognitionsvetenskapliga principerna. Undervisningen ska innehålla aktiviteter som tränar elevernas språkliga förmåga men också deras studieteknik, minneskapacitet och användande av lärstrategier.

6. **Utveckla och stärk lärmiljön (fysisk, social och pedagogisk).**
   Använd de lärdomar som finns från både interna utvecklingsarbeten i staden och i forskningslitteratur för att utveckla arbetet med den fysiska lärmiljön. Det är dock viktigt att behålla fokus på att de tre lärmiljöerna är beroende av och måste kunna samspela med varandra för att ge eleverna möjligheter till lärande.

7. **Implementera strukturerade arbetsmetoder för litteracitetsutveckling.**
   Arbeta med modeller för läsinlärning baserat på The Simple och The Active view of reading. Fördjupa kunskaperna med hjälp av relevanta forskare som bedriver studier kring läsinlärning. Arbeta aktivt med materialet LASLLIAM på studieväg 1 som stöd för att utforma undervisning för den tidiga litteracitetsutvecklingen. Arbetet måste samordnas med övergången till de nya kursplanerna i sfi för både studieväg 1 och grundläggande läs- och skrivinlärning.

12. Bilagor

1. *Från lärmiljö till aktivitetsmiljö – Design Thinking tillsammans med svenska för invandrare (SFI)*; Rapport Utvecklingsarbete i arbetsterapi; Karolinska institutet, 2026

Referenser

Arbetsmarknadsförvaltningen. (2013). *Handlingsprogram SFI Stockholm, studieväg 1.* Stockholm: Arbetsmarknadsförvaltningen.

Arbetsmarknadsförvaltningen. (2019). *Ledande sfi för kortutbildade på studieväg 1.* Stockholm: Arbetsmarknadsförvaltningen.

Artikel 2. (2026). Butikschef/handledare. (C. Eliaeson, Intervjuare)

Barrett, L., Barrett, P., Davies, F., & Zhang, Y. (2015). *Clever Classrooms Summary report of the HEAD Project.* Manchester: University of Salford.

Bengtsson, Å. (2013). *Handlingsprogram SFI Stockholm, Studieväg 1.* Stockholm: Arbetsmarknadsförvaltningen .

Brogaard, K., & Guevara, B. (2020). *Insatser för utrikes födda med kort utbildning och långsam språkprogression.* Länsstyrelsen Västra Götaland.

Brotorpsskolan. (2026). Kökschef/handledare. (C. Eliaeson, Intervjuare)

Council of Europe. (den 14 01 2022). Webinar "Literacy and SEcond Languge Learning for the Linguistic Integration of Adult Migrants. Hämtat från https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/

Council of Europe. (den 09 09 2026). *Europarat - Linguistic integration of adult migrants.* Hämtat från Council of Europe Education: https://rm.coe.int/prems-008922-eng-2518-literacy-and-second-language-learning-couv-texte/1680a70e18

Danvikshem. (2026). Kökschef/ handledare. (C. Eliaeson, Intervjuare)

Duke, N. K., & Cartwright, K. B. (2021). The Science of Reading Progresses: Communicating Advances Beyond the Simple View of Reading. *Reading Reserach Quarterly*, 25-44.

EEF, T. E. (2021). *Cognitive science approaches in the classroom.* EEF.

Fejes, A. (2015). *Kortutbildade och vuxenutbildning.* Stockholm: Stockholms stad.

Forsberg Lundell, F., & Ahlgren, L. (2025). *Språk och arbetsmarknad i Sverige -en svår ekvation?* Stockholm: Ratio.

Forsberg Lundell, F., & Rehnberg, P. (2024:2). *Rapport nr 28 - Alla ska snabbt lära sig svenska.* Stockholm: RATIO.

Hallin, E. A., & Fälth, L. (2025). *Natur och kultur.* Hämtat från Lärarens guide till den tidiga läsinlärningen: https://www.nok.se/contentassets/a8bd003c594e40c59df7ad3f1d91f1b4/nok2502_lararens-guide_lasning_till-webben.pdf

Hjärnfonden. (den 07 07 2026). *Om minnet - Hjärnfonden*. Hämtat från Hjärnfonden - webbplats: https://www.hjarnfonden.se/om-hjarnan/minnet/

Ibrahim, S., & Wårstam Larnhed, P. (2015). *Allas rätt till kunskap - Kortutbildade och vuxenutbildning.* Stockholm: Stockholms stad.

Jensen, M. (den 25 05 2026). *Hjärnans plasticitet - hur vår hjärna kan förändras och anpassas*. Hämtat från Kognitionsvetenskap.nu - webbplats: https://www.kognitionsvetenskap.nu/hjarnans-plasticitet-hur-var-hjarna-kan-forandras-och-anpassas

Jones, K. (2023). *The researchED guide to cognitive scinence: An evidence-informed guide for teachers.* Hachette Learning.

Kjellberg, A. (2021). *Bristande språkprogression; kartläggning av rotorsaker till utebliven etablering på arbetsmarknaden.* Sjuhärads Samordningsförbund.

Liljeberg, L., Roman, S., & Söderström, M. (2025). *Gymnasial yrkesutbildnin för arbetslösa 2000-2021*. IFAU.

Lindberg, H., & Lindblad, J. (2024). *Kortutbildade arbetssökandes övergång till reguljär utbildning.* Riksrevisionen.

Lärarnätverk studieväg 1. (2026). *Lärarnätverk: Vuxpedagog Stockholm*. Hämtat från Vuxpedagog Stockholm - webbplats: https://vuxpedagog.stockholm.se/kollegialt-larande/lararnatverk/natverk-for-utvecklingsarbete-om-undervisning-pa-studievag-1/

Läroplan för vuxenutbildningen: Skolverket. (den 27 10 2026). Hämtat från Skolverket - webbplats:

https://www.skolverket.se/undervisning/komvux/laroplan-lvux12-for-vuxenutbildningen/curriculums/VU2013?schoolType=VUX&typeOfSyllabus=COURSE_SYLLABUS&timespan=LATEST&tosHeading=Kursplaner

Matmissionen. (2026). Arbetsledare. (C. Eliaeson, Intervjuare)

Nordrest. (2026). Kökschef/handledare. (C. Eliaeson, Intervjuare)

Reggio Emilia Institutet. (den 15 10 2026). *Pedagogiken: Reggio Emilia Institutet*. Hämtat från Reggio Emilia Institutet: https://reggioemilia.se/pedagogiken/miljon-som-den-tredje-pedagogen/

Restaurangskola, S. H. (2026). Yrkeslärare. (C. Eliaeson, Intervjuare)

Rova, J. (2024). *Språklig utveckling på arbetsplatsen.* Uppsala universitet.

Rudelson, J. J., Schlegel, A. A., & Tse, P. U. (2012). White matter structure changes as adults learn a second language. *Journal of cognitive neuroscience*, 1664-1670. Hämtat från https://doi.org/10.1162/jocn_a_00240

Skolinspektionen. (den 23 09 2026). *Publikationer: Skolinspektionen.* Hämtat från Skolinspektionen - webbplats: https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter/publikationer/regeringsrapporter/2024/sfi/

Skollagen (2010:800). (u.d.).

Skolverket. (den 02 07 2026). *Kursplan för svenska för invandrare*. Hämtat från Skolverket - webbplats: https://www.skolverket.se/undervisning/komvux/komvux-i-svenska-for-invandrare-sfi/kursplan-for-svenska-for-invandrare-sfi/subjects/SFI?schoolType=VUXSFI&timespan=LATEST

Skolverket. (den 13 08 2026). *Regeringsuppdrag nya kurser i sfi.* Hämtat från Skolverket - webbplats: https://www.skolverket.se/sok-publikationer/publikationsserier/regeringsuppdrag/2026/regeringsuppdrag-nya-kurser-i-svenska-for-invandrare-sfi

Skolverket. (den 13 08 2026). *Skärpta krav i sfi*. Hämtat från Skolverket - webbplats: https://www.skolverket.se/styrning-

och-ansvar/anordna-utbildning/nyanlandas-utbildning/mottagande-och-utbildning-i-komvux/skarpta-krav-i-sfi

SKR. (den 13 08 2026). *Aktivitetskravets regelverk och förutsättningar*. Hämtat från Sveriges kommuner och regioner - webbplats: https://skr.se/arbetsmarknad/aktivitetskravsreformen/aktivitetskravetsregelverkochforutsattningar.10401.html

Sköndal, S. (2026). Kökschef/handledare. (C. Eliaeson, Intervjuare)

Stockholm stad. (den 13 08 2026). *Aktivitetskrav för dig som får ekonomiskt bistånd*. Hämtat från Socialt stöd Stockholm - webbplats: https://socialtstod.stockholm/ekonomi-och-pengar/ekonomiskt-bistand/aktivitetskrav-for-dig-med-ekonomiskt-bistand/

Stockholms stad. (2012). *Språkstöd för nyanlända - slutrapport.* Stockholms stad.

Stockholms stad. (2014). *Rätt steg -metodutveckling för kortutbildade nyanlända.* Stockholms stad.

Stockholms stad. (2016). *FAMU -familjestöd för arbetsmarknadsetablering.* Stockholms stad.

Stockholms stad. (2022). *Hållbar etablering.* Stockholms stad.

Stockholms stad. (den 13 08 2026). *Tillgängliga lärmiljöer: Vuxpedagog Stockholm.* Hämtat från Vuxpedagog Stockholm: https://vuxpedagog.stockholm.se/tillgangliga-larmiljoer/styrdokument-och-annat-som-beskriver-uppdraget/

Stockholms stad. (den 27 10 2026). *Vision 2040: Stockholms stad.* Hämtat från Stockholms stad - webbplats: https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/politik-och-demokrati/styrdokument/vision-2040-mojligheternas-stockholm.pdf

Valsö, M., & Malmgren, F. (2019). *Fysisk lärmiljö: optimera för trygghet, arbetsro och lärande.* Lund: Studentlitteratur.

Vuxenutbildning Stockholm. (den 13 08 2026). *Tillgängliga lärmiljöer*. Hämtat från Leverantör.stockholm: https://leverantor.stockholm/vuxenutbildning/tillgangliga-larmiljoer/

Weinstein, Y., & Sumeracki, M. (2019). *Hur du får dina elever att lära sig - en visuell guide.* Stockholm: Natur & Kultur.